

ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

ARCHEOLÓGIA
SUPPLEMENTUM 8

**STĚP MARCA AURELIA
A STREDNÉ PODUNAJSKO
ŠTÚDIE**

**COLUMN OF MARCUS AURELIUS
AND THE MIDDLE DANUBE AREA
STUDIES**

ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA – 2014
SUPPLEMENTUM 8

Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum
Bratislava 2014

Annales Musei Nationalis Slovaci
ZBORNÍK SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

ARCHEOLÓGIA
SUPPLEMENTUM 8

ŠTÚDIE

Vedecký redaktor
PhDr. Juraj Bartík, PhD.

Zostavovateľ
PhDr. Vladimír Turčan

Posudzovatelia:
Prof. PhDr. Klára Kuzmová, CsC.
Prof. PhDr. Eduard Krekovič, CsC.

Návrh obálky: Peter Šimčík
Neprešlo jazykovou úpravou

Grafická úprava: Renesans, s. r. o.
Tlač: Ultra Print, s. r. o., Bratislava

Za obsah príspevkov a kvalitu obrazových príloh zodpovedajú autori
Vydalo: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava 2014

Náklad: 400 výtlačkov

© Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava 2014

ISBN 978-80-8060-335-9

OBSAH – CONTENTS

Igor Bazovský: Odev Germánov na stĺpe Marca Aurélia.....	7
<i>The clothing of the Germans on the Column of Marcus Aurelius.....</i>	10
Ján Beljak: Pohronie v dobe Marca Aurelia	11
<i>The Granp region at the time of Marcus Aurelius.....</i>	23
Radoslav Čambal: Torques or shackles? Cotins or Germans? To Interpretation of ethnic origin of the Captives from the Column of Marcus Aurelius, displayed in the scenes LXVIII and LXIX.....	25
<i>Torques alebo putá? Kotíni alebo Germáni? K interpretácii etnického pôvodu zajatcov na scénach LXVIII a LXIX zo stĺpu Marca Aurelia.....</i>	30
Eduard Droberjar: Shackles on the column of Marcus Aurelius and finds from Mušov.....	35
<i>Pouta na sloupu Marka Aurelia a nálezy z Mušova.....</i>	40
Kristian Elschek: Nové žiarové hroby z 2. polovice 2. storočia zo Zohora na západnom Slovensku	41
<i>Neue Brandgräber aus der 2. Hälfte des 2. Jahrhunderts von Zohor (Westslowakei).....</i>	50
Erik Hrnčiarik – Jakub Baňovič: Vyobrazenia nádob na Trajánovom stĺpe a stĺpe Marka Aurélia.....	51
<i>Depictions of vessels on Trajan´s column and the column of Marcus Aurelius.....</i>	59
Erik Hrnčiarik – Ján Ulický: Vyobrazenia rímskej výstroje a výzbroje na Trajánovom stĺpe a stĺpe Marka Aurélia.....	61
<i>Depictions of Roman arms and armour on Trajan´s column and the column of Marcus Aurelius.....</i>	69
Peter Jančura – Mirka Daňová – Marian Jančura – Iveta Bohálová – Dušan Daniš – Juraj Modranský – Katarína Zrníková – Lívia Oláhová: Priestorový aspekt a prírodné podmienky invázie Rimanov do stredného Podunajska a Karpát v druhom storočí n. l.	71
<i>The spatial aspect and the natural conditions of the Roman invasion of the central Danube region and the Carpathians in the second Century AD.....</i>	87
Rudolf Nádaskay – Jaroslava Schmidtová – Peter Barta: Terra Sigillata z priekopy rímskeho tábora Gerulata II v Bratislave-Rusovciach	89
<i>Terra sigillata from ditch of roman camp Gerulata II in Bratislava-Rusovce.....</i>	100
Marek Olędzki: The Causes of the Outburst of Marcomannic Wars	101
<i>Przyczyny wojen markomańskich</i>	106
<i>Príčiny markomanských vojen</i>	106
Ján Rajtár: Stĺp Marca Aurelia a archeologické doklady o rímskych výpravách proti Kvádom.....	107
<i>Die Säule des Marcus Aurelius und die archäologische Nachweise der römischen Expeditionen gegen die Quaden</i>	134
Jaroslava Schmidtová – Peter Barta: Výskum priekopy rímskeho tábora Gerulata II v Rusovciach v roku 2009.....	141
<i>The excavation of ditch of roman camp Gerulata II in Rusovce 2009.....</i>	154
Ondrej Šedo: Rímske stavby zobrazené na stĺpe Marca Aurélia	155
<i>Roman buildings depicted on the column of Marcus Aurelius.....</i>	167
Vladimír Turčan: Germánske sídliskové objekty na stĺpe Marca Aurelia	169
<i>German settlement structures on the column of Marcus Aurelius.....</i>	177
Pavol Valachovič: Markomanské vojny v ikonografii a rímskej historiografickej tradícii	181
<i>The Marcomannic wars in Iconography and in the roman historiographical Tradition</i>	184

SKRATKY ČASOPISOV A PERIODÍK

Acta Arch. Acad. Scien. Hungaricae = Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae. Budapest
Alba Regia = Alba Regia. Annales musei Stephani Regis. Székesfehérvár
Anodos = Anodos. Studies of the ancient World. Trnava
Antiquitas = Antiquitas. Wrocław
Arch. Journal = The Archeological Journal. London
Arch. Korrb. = Archäologisches Korrespondenzblatt. Urgeschichte, Römerzeit, Frühmittelalter. Mainz am Rhein
Arch. Rozhledy = Archeologické Rozhledy. Praha
AVANS = Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku. Nitra
Balácai közl. = Balácai közlemények. Veszprém
Bayer. Vorbeschbl. = Bayerische Vorgeschichtsblätter. München
Ber. Denkmalpfl. Niedersachsen = Berichte zur Denkmalpflege in Niedersachsen. Hannover
Ber. RGK = Bericht der Römisch-Germanischen Kommission. Frankfurt a. M.
Carnuntum-Jahrb. = Carnuntum Jahrbuch. Wien
ČSPSČ = Časopis společnosti přátel starožitností. Praha
EAZ = Ethnographisch – Archäologische Zeitschrift. Berlin
Fundber. Österreich = Fundberichte aus Österreich. Wien
Germania = Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts. Frankfurt am Main
Jižní Morava = Jižní Morava. Ročenka Okresního archivu pro okres Břeclav v Mikulově. Mikulov
Journal Glass Stud. = Journal of Glass Studies. Corning (N. Y.)
Journal of Roman Stud. = Journal of Roman Studies. London
Libyca = Libyca. Alger
Meander = Meander. Warszawa
MIAMoskva = Materialy i issledovanija po Archeologii SSSR. Moskva – Leningrad
Mitt. Prähist. Komm. Österr. Akad. = Mitteilungen der Prähistorischen Kommission der Österreichischen Akademie der Wissenschaft. Wien
Pam. Arch. = Památky Archeologické. Praha
Pam. a Múz. = Pamiatky a múzeá. Bratislava
Prähist. Zeitschr. = Prähistorische Zeitschrift. Leipzig (Berlin)
Přehled Výzkumů = Přehled Výzkumů AÚ ČSAV. Brno
RCRF = Rei Cretariae Roman Favtores
Slov. Arch. = Slovenská archeológia. Časopis Archeologického ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre. Nitra
Slov. Num. = Slovenská numizmatika. Nitra.
Specimina Nova Diss. Hist. = Specimina Nova Dissertationum ex Instituto Historico Universitatis Quinqueecclesiensis de Iano Pannonio nominatae. Pécs
Štud. Zvesti AÚ SAV = Študijné zvesti Archeologického ústavu Slovenskej Akadémie vied. Nitra
Zborník MMB = Bratislava. Zborník Mestského múzea. Bratislava
Zbor. SNM. Arch. = Zborník Slovenského národného múzea. Archeológia. Bratislava
Zbor. SNM. Hist. = Zborník Slovenského národného múzea. História. Bratislava

GERMÁNSKE SÍDLISKOVÉ OBJEKTY NA STĽPE MARCA AURELIA

VLADIMÍR TURČAN

Keywords: Roman period, column of Marcus Aurelius, germanic architecture, clay daub

Abstract: *German settlement structures on the column of Marcus Aurelius. Barbarian dwellings, depicted on the column of Marcus Aurelius in Rome, according to the artwork attracted interest already in the beginning of the 20th century. On the area of the pointed roof of Marcomannic wars, the archaeological explorations show that their ground plan shape and some constructional details do not correspond with the real revealed situation. This comparison indicates that the patterns belonging to carved barbarian dwellings were found by monumental masons on the roman countryside. Analysis of the depicted trees that could be considered as Mediterranean sort, supports this conclusion.*

Pamätne stĺpy, vztýčené na počesť víťazstiev rímskych cisárov Traiana (98-117) a Marka Aurelia (161-180), v Ríme, sú významným ikonografickým, etnografickým a historickým prameňom k udalostiam, ktoré sa počas ich vlády odohrali v juho-východnej a strednej Európe. V publikáciách sa častejšie stretávame so stĺpom cisára Traiana, na ktorého scénach je zachytené dobytie Dácie Rimanmi. Avšak aj stĺpu Marca Aurelia už bolo venovaných viacero štúdií i monografií. V podstate vo všetkých dielach, venované tejto pamiatke, sa využíva dokumentácia z konca 19. storočia, teda z obdobia pred nepriaznivými účinkami exhalátov na povrch reliéfov, ktoré viedli k poškodeniu niektorých dôležitých detailov. Fotografická dokumentácia, urobená v uvedenej dobe, bola prebratá aj do posledných publikácií, ktorých témou bol práve stĺp Marca Aurelia (Caorelli 2008; Beckmann 2003). Na tejto stavebnej pamiatke sú zachytené aj niektoré reálie, ktoré na Traianovom stĺpe nenájdeme, napríklad vidiecka architektúra barbarov. Medzi celkovo 116 scénami stĺpu sú na desiatich výjavoch zachytené barbarské osady. Všetky tieto vyobrazenia zachytávajú dramatické situácie z ich dobýjania a podpaľovania rímskymi legionármi.

Scény na stĺpe Marka Aurelia s vyobrazením barbarských osád

Scéna VII: Ničenie barbarskej osady. Vpredu rímski vojaci (jazda aj pechota), za nimi horiace germánske obydlia. Reliéf je silne poškodený, zachované sú predovšetkým postavy legionárov. Na scéne možno identifikovať minimálne päť príbytkov v strednom a hornom páse výjavu, situovaných tesne vedľa seba (tab. I: 1).

Scéna XX: Ničenie barbarskej osady. Na ľavej strane scény útočia rímski vojaci na skupinu barbarov, niektorých z nich zabíjajú. V strede scény je barbar, brániaci sa zdvihnutou rukou, na pravej strane je do zajatia odvádzaná domorodá žena z dieťaťom.

Na scéne je zobrazených šesť príbytkov, päť v hornom a jeden v dolnom páse. Budova v pravom hornom rohu sa stavebne a pôdorysne odlišuje od ostatných a tým, že miesto dverí má látkový záves (tab. I: 2-4).

Scéna XLII: Scéna s nosítkami, pravdepodobne znázorňujúca návštevu Commoda s rodinou v tábore. Vpravo dole sa nachádza barbarské obydlie, vedľa ktorého stojí výškovo predimenzovaný rímsky vojak (tab. II: 1).

Scéna XLIII: Vpád Rimanov do germánskej dediny. V spodnom páse sú vytesané dve barbarské obydlia, natočené vchodom k divákovi (tab. II: 2).

Scéna XLVI: Rímski vojaci zapalujú dedinu. V hornej časti výjavu je umiestnené germánske obydlie, ktoré práve legionár podpaľuje (tab. II: 3).

Scéna LXXI: Rímski vojaci (jazdci aj pešiaci) zapalujú obydlie domáceho obyvateľstva, vytesané v hornej línii výjavu (tab. II: 4).

Scéna IC: Rímska pechota a jazda na postupe. V hornej línii scény je na ľavom okraji v pozadí vyobrazené obydlie domáceho obyvateľstva (tab. III: 1).

Scéna CII: Skupina rímskych vojakov zapaluje tri barbarské obydlia a odvádzajú domorodcov do zajatia (tab. III: 2).

Scéna CIV: Útok rímskych vojakov na germánsku osadu, z ktorej odvádzajú ženy a deti (muži na scéne chýbajú). V hornom páse výjavu sa nachádza obydlie domáceho obyvateľstva (tab. III: 3).

Scéna CX: Rímski vojaci privádzajú k svojej pevnosti ovce. V pozadí, tesne vedľa fortifikácie je situované drevené obydlie s otvorenými dverami (tab. III: 4).

Tieto vyobrazenia sú vlastne jediným zachovaným výtvarným dielom antiky, v ktorom Rimania zobrazili germánske sídliskové objekty resp. to, čo za nich kameňosochári považovali. Ani v antických písomných prameňoch nenájdeme takmer žiadne informácie, charakterizujúce ich stavebníctvo. Výnimkou sú dvaja autori, ktorí však germánsku architektúru spomenuli tiež len okrajovo, pričom zaznamenané informácie zrejme nezískali z autopsie. Prvý z nich, Strabón (64 pred n. l.-19 n. l.), zaznamenal len veľmi strohú a pre Germánov nie príliš lichotivú zmienku, že žijú v akýchsi „kolibách, ktoré si pripra-

Tab. I. Stĺp Marca Aurelia, Rím. 1: scéna VII; 2-4: scéna XX.

vujú zo dňa na deň“ (preklad podľa: *Segeš/Šedová 2010*, 44). V porovnaní s týmto historikom a zemepiscom sa o čosi podrobnejšie rozpísal o germánskych stavbách v diele *Germania* najvýznamnejší rímsky dejepisec Tacitus (asi 55-120). Ide o relatívne krátky spis s nie vždy jednoznačnými formuláciami, často bez možnosti ich v rámci Germánie bližšie lokalizovať. Pre absenciu iných literárnych zdrojov je to však základný písomný prameň k etnológii či iným aspektom života a dejín Germánov. Niektoré informácie tohto autora však stoja za pozornosť aj z hľadiska porovnania s archeologickými poznatkami sledovanej doby. Tacitus uviedol, že „každý necháva okolo svojho domu voľný priestor, buď na ochranu v prípade ohňa, alebo pre-

to, že nevedia stavať. Nepoužívajú ani lámaný kameň, ani tehly, všetko stavajú z neopracovaného dreva, bez ohľadu na krásu a pôvab. Len niektoré miesta dôkladnejšie natierajú hlinou, takou čistou a leskou, že vyzerá ako malba alebo farebná kresba“ (*Tacitus 1980*, 55). Nerímske stavebníctvo spomenul aj Vitruvius. Podľa jeho znalostí „cudzí národy“ stavajú svoje domy z dreva, zeminy a rákosia, reflektujúc prírodné danosti krajiny. Germánov však konkrétne neuviedol (*Vitruvius 1979*, 64, 65). Počiatkom 20. storočia prebehla v nemeckej literatúre diskusia o barbarických obydliach, zobrazených na stĺpe. Výsledky diskusie možno zhrnúť do konštatovania, že ako predloha pre barbarické obydliá, vytesané na stĺpe, poslúžili stavby vidieckeho obyvateľstva z Apeninského polostrova, resp. východného Stredomoria, nie znalosť germánskej architektúry z autopsie (*Behn 1919*, 52-55; *Behn 1919a*, 83-84; *Drexel 1918*, 114-118; *Mielke 1915*, 75-91; *Pagenstecher 1919*, 56-57; posledne prehľadne zhrnul diskusiu *Schuster 2000*, 111).

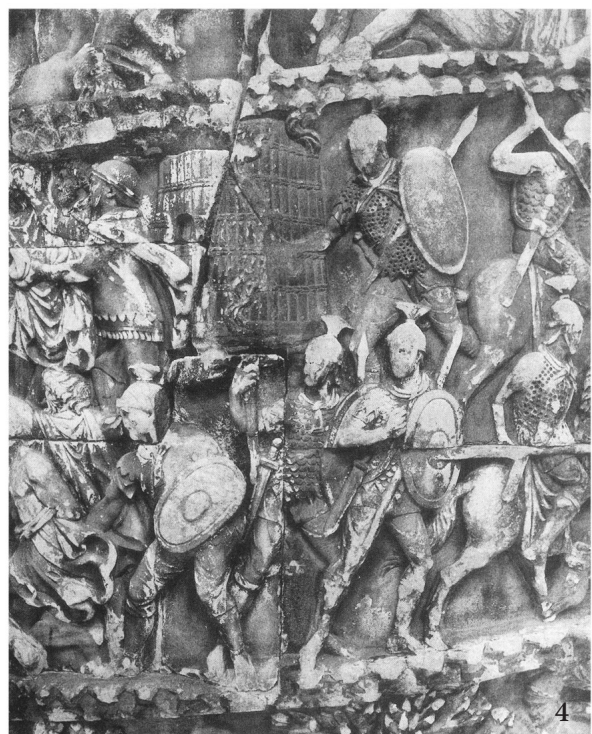
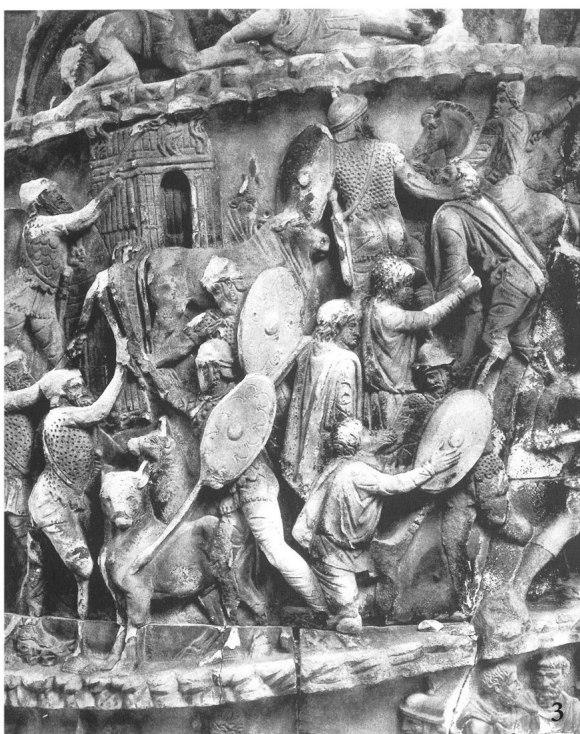
Pre obsahovú stránku výjavov na stĺpe je charakteristické, že ani jedna zo scén s barbarickými príbytkami nezobrazuje „bukolickú“ atmosféru. Naopak, prostredie germánskych osád je zobrazené v momente ich zapalovania Rimanmi a odvádzania, prípadne zabíjania domorodcov. Stavby sú však vytesané dostatočne „čitateľne“ na prvý pohľad s opakujúcimi sa pôdorysmi, štruktúrou stien, strechami, tvarmi dverí, stavebnými detailmi a pod. Pri ich vytesávaní teda kameňosochári vychádzali akoby z akéhosi prototypu, resp. typovej predlohy či predstavy. Otázkou teda je, čo mohlo poslúžiť ako inšpiračný zdroj – domáce prostredie, v ktorom sa tvorcovia výzdoby pohybovali, alebo autentická znalosť reálnej stavebnej kultúry Germánov. Porovnajme preto barbarické stavby, ako sú zachytené na stĺpe Marka Aurélia s poznatkami, zistenými archeologickými výskumami.

Podľa žiadneho z výjavov na stĺpe sa nemožno vysloviť k urbanizmu osád, čomu však autori väčšinou nevenovali pozornosť. V niektorých prípadoch bolo dokonca vytesané len jedno, akoby symbolické obydlie (scény XLII, XLIII, XLVI, LXXI, IC, CIV, CX). Tri scény pozostávajú z viacerých stavieb (scéna VII: minimálne 10 objektov, scéna XX: 4 objekty, scéna CII: 3 objekty). Najviac obydlí sa nachádza na scéne VII; tu je minimálne 10 stavieb zoradených do dvoch, resp. snád až troch nejednoznačne identifikovateľných radov tak, že jednotlivé objekty sa dotýkajú a prekrývajú (tab. I: 1). Je ale otázne, či tu možno hovoriť o intencionálnom zámere kameňosochárov zachytiť urbanizmus osady; skôr tu išlo o vtesnanie kompozície do vymedzeného priestoru, než o vyjadrenie reálnych priestorových vzťahov medzi stavebnými objektmi (*Tacitus*, ako je uvedené vyššie, uvádza, že okolo domov býva voľný priestor). Na výjave XX sú stavebné objekty umiestnené tak, že na ľavej strane sú dve budovy situované nad sebou (myslené zrejme za sebou), v strede a na pravom okraji výjavu sa nachádzajú ďalšie dve dvojice stavieb (tab. I: 2-4).

Treba uviesť, že ani doterajšie archeologické výskumy neposkytli k urbanizmu germánskych osád dostatok relevantných informácií. Problémom je skutočnosť, že dosiaľ bola väčšina odkrytov realizovaná len na malej ploche (*Droberjar 1997*, 17). Do úvahy treba brať aj stavebný vývoj osád, ktorý samozrejme nie je vždy možné jednoznačne rozčleniť na konkrétne chronologické fázy, t. j. nevieme, ktoré budovy stáli súčasne. Ak by sme ale vychádzali z výskumov, ktorými sa podarilo odkryť relatívne väčšie výseky sídlisk, nie je možné hovoriť o jednotnej urbanistickej schéme. Často sa vyskytuje zástavba, pripomínajúca radové usporiadanie (napr. *Šedo 1991*, 24; *Kolník/Varsik/Vladár 2007*, obr. 15-17; *Varsik 2011*, 105). Toto rozloženie objektov nemuselo vzniknúť ako výsledok plánovitého urbanistického zámeru, ale aj ako výsledok prírodných daností, napr. kopírovaním riečného toku, prírodnej vlny a pod. Uvažovať treba aj o kumulatívnej zástavbe (napr. *Beljak 2010*, obr. 2; *Elschek 2009*, Abb. 1; *Varsik 2003*, 4, 5), pričom hospodárske a remeselné zariadenia bývali zrejme budované v istej vzdialenosti od obydli, aby vznikol prázdny priestor ako bariéra pred prípadnými požiarimi. Výnimočne bývajú odkrývané aj situácie, pri ktorých sú objekty situované do kruhu (*Beljak 2010*, obr. 2). Iné výskumy naznačujú existenciu dvorcov, pozostávajúcich z obytnej budovy a hospodárskych stavieb (*Droberjar/Prostředník 2004*, 41nn, 88-94). Možno teda predpokladať, že pri priestorovej koncepcii scén na stĺpe Marca Aurelia nebol reflektovaný reálny urbanizmus, ale potreba vkomponovať objekty do výtvarne vymedzenej plochy.

Väčšina barbarických stavieb na stĺpe má kruhový, resp. oválny pôdorys. S nárožiami sa stretávame len výnimočne. Je tomu tak u dvoch objektov na scéne XX. V ľavom dolnom rohu scény je situovaný objekt, natočený k pozorovateľovi stenou bez dverí s viditeľne lomeným nárožím (tab. I: 2). V súvislosti s touto scénou možno snád upozorniť aj na horný okraj výjavu, kde je umiestnená iná stavba, zrejme tiež so zalomením (tab. I: 4). Je však otázne, či tento objekt, v kontexte ostatných stavieb atypický, možno interpretovať ako barbarickú stavbu aj vzhľadom na látkový záves miesto dverí (vojenský stan?). Zalomené nárožie je dobre identifikovateľné aj v ľavom hornom rohu scény XLVI. Podľa detailov ide o objekt, ktorý je stavebnou technikou totožný s ostatnými budovami domorodcov (tab. II: 3).

Základové časti stavieb na stĺpe Marca Aurelia nie sú pri väčšine barbarických objektov identifikovateľné. Obydliá akoby boli postavené priamo na úroveň terénu (dobré viditeľné napr. pri scéne XLIII; tab. II: 2). O prípadnom zahĺbení interiéru neposkytujú výjavy žiadne indície. V niektorých prípadoch je viditeľný základový pás, prebiehajúci po celej horizontálnej línii. Možno ho snád interpretovať ako na zem položenú guľatinu alebo hranol, umiestnený z vonkajších strán stien (scény XX, tab. I: 2; LXXI, tab. II: 4; CII, tab. III: 2). V dvoch prípadoch (scény XX, tab. I: 4; CX, tab. III: 4) je tento prízemný pás mozaikovite členený. Zrejme išlo o úmysel zobrazit' podmurovku, resp. nasucho kladené základové kamene (takýto stavebný prvok býva archeologicky zisťovaný len výnimočne: napr. *Skowron 2010*, tabl. XIII: 2). „Podmurovky“ sú viditeľné vytiahnuté do väčšej výšky než spomenuté drevené exteriérové prstence a v oboch prípadoch je na nich položený prah dverí. Ani po „nahliadnutí“ do interiérov barbarických objektov na stĺpe cez otvorené dvere nie je zistiteľný žiadny náznak zahĺbenia. Archeologický obraz sídliskových objektov stredodunajských Germánov v tomto smere teda nekorešponduje s objektmi, vyobrazenými na stĺpe Marka Aurélia, keďže základným stavebným typom v severokarpatskom priestore boli podľa výskumov čiastočne zahĺbené stavby s 6-kolovou pôdorysnou schémou (*Kolník 1962*, 366-386; *Kolník 1998*, 144 nn).

Tab. II. Stĺp Marca Aurelia, Rím. 1: scéna XLII; 2: scéna XLIII; 3: scéna XLVI; 4: scéna LXXI.

Barbarské stavby na stĺpe síce veľkosťou a plochou v podstate zodpovedajú obydliam, ktoré poznáme z archeologických výskumov, majú však evidentne kruhový pôdorys. Stavby z naddunajského barbarika vykazujú v drvivej väčšine pôdorysný tvar obdĺžnikovitý, síce s nárožiami zaoblenými, avšak so všetkými štyrmi stenami v podstate rovnými a s protíľahlými líniami rovnobežnými. Tieto objekty mohli vizuálne len ťažko vytvárať dojem kruhových stavieb. To neznamená, že na sledovanom teritóriu sa výnimočne nestretávame aj s objektmi centrálneho pôdorysu, resp. s dispozíciami blízkeho kruhu.

Na druhej strane nie je snáď bez zaujímavosti, že objekty kruhového pôdorysu registrujeme zo Záhoria (Bratislava-Dúbravka: *Elschek 2004*, Abb. 4-7, 9; Bratislava-Devínska Nová Ves: *Elschek 2008*, Abb. 3:1) a z dolného Pohronia (Štúrovo: *Beljak/Kolník 2008*, obr. 6: 10; Biňa: nepublikovaný výskum AÚ SAV pod vedením J. Paulíka), teda v regiónoch, do ktorých smerovali útoky rímskych legionárov v záverečných fázach markomanských vojen (*Dobiáš 1964*, 194-272). Objavujú sa však skôr výnimočne a ich datovanie do 3.-4. storočia nateraz neumožňuje časovú koreláciu s markomanskými vojnami. T. Kolník upozornil aj na skutočnosť, že kruhový skelet mali zásobné jamy (*Kolník 1962*, 388), avšak aj tento bádateľ sa priklonil k vyššie spomenutým starším názorom nemeckých bádateľov, že ide o schematické vyobrazenia, inšpirované vidieckou architektúrou mediteránnej oblasti. Do úvahy treba vziať aj skutočnosť, že na území severne od Dunaja je oproti objektom s obdĺžnikovými dispozíciami počet kruhových stavieb marginálny, v niektorých prípadoch sa javiaci snáď ako výsledok zánikových procesov. Kruhové objekty navyše zaberajú plochu pod hranicou obývatelnosti (*Horník 2012*, 77), na rozdiel od pozdĺžnych objektov s 6 kolovou konštrukčnou schémou.

Na stĺpe Marka Aurélia nie sú zobrazené ani tzv. dlhé domy, typické pre západnú a severnú Germániu. Išlo o trojloďové budovy s kolovou konštrukciou, ktoré síce neboli jedinými stavebnými objektmi uvedeného regiónu, ale podľa archeologických výskumov museli byť natoľko frekventované a v zástavbe výrazné, že by nemohli uniknúť pozornosti Rimanov. Na území, ktoré boli arénou markomanských vojen, je však existencia týchto budov archeologicky doložená len výnimočne a to až z prelomu doby rímskej a sťahovania národov. Pravdepodobne išlo o neskorý „import“ zo severozápadu (*Varsik 2011*, 28). K istej opatrnosti v záveroch o absencii tzv. dlhých domov však nabáda skutočnosť, že mohlo ísť o nadzemné stavby, po ktorých ostáva max. systém kolových jám, nie vždy identifikovateľných (úspešná rekonštrukcia dlhého domu v Slatinicích napr.: *Kašpárek 2008*, 182, obr. 4; aj v tomto prípade je však objekt datovaný do neskoréj doby rímskej).

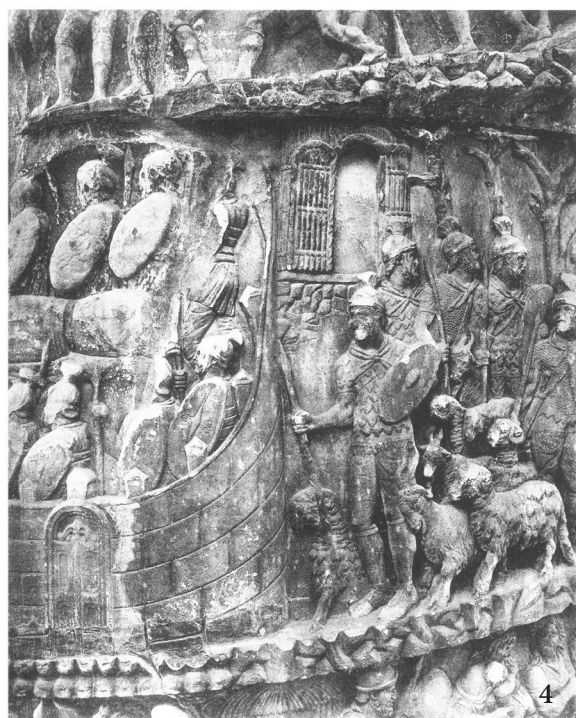
Archeologické poznatky umožňujú do istej miery porovnať zobrazenia na stĺpe aj pokiaľ sa týka konštrukčných prvkov a štruktúry stien. Na stĺpe pôsobia steny vizuálne ako konštrukcie z vertikálne usporiadanej guľatiny, ktorá je na viacerých úrovniach, hlavne v strede a pri korune, previazaná húžvami, resp. lykom. Z vyobrazení nie je jasné, či kamenári chceli znázorniť guľatinu zbašenú kôry alebo iba hrubo otesanú. Zaujímavý detail je badateľný pri stavbe znázornenej na scéne CIV, kde je guľatina členená zásekmi (tab. III: 3). Odlišnú štruktúru steny možno konštatovať u budovy v hornom pravom rohu výjavu XX. Stavba má rámovú konštrukciu, pripomínajúcu tzv. *fachwerk*, avšak s odkrytou štruktúrou bez zahlinenia (tab. I: 4; ako už ale bolo spomenuté, môže ísť o rímsky vojenský stan).

Otvory dverí boli vytesané takmer na každom barbarskom objekte. V niektorých prípadoch boli vypracované aj vodorovné (tab. I: 2, 3) alebo oblúkovité „zárubne“, vytvorené orámovaním z ohnutého pletenca (tab. I: 4; III: 2, 4). U iných objektov tento prvok absentuje (tab. I: 1; II: 2, 3). Môže ísť však len o výsledok istej schematizácie a skratkovitého zobrazenia. Dvere, pokiaľ sú vytesané, nachádzame na každej scéne otvorenej s výnimkou prípadu na scéne XX (tab. I: 4) a to do ľava (tab. II: 1, 2; III: 4) ale aj do prava (tab. III: 2) z pozície pozorovateľa. Samotné dvere majú rovnakú konštrukciu a štruktúru ako steny, ktorých sú súčasťou. Pozostávajú z vertikálne, tesne pri sebe nastavanej guľatiny, spájanej húžvami alebo lykom. Tento spôsob spojenia je umiestnený v 3-4 pásoch (tab. II: 1, 2; III: 2, 4). Obruba dvier býva lemovaná rovnako, ako zárubne. Okenné otvory nie sú na scénach identifikovateľné. Výnimkou by snáď mohol byť presah, resp. horizontálny zlom steny znázornený na výjave XLVI (tab. II: 3).

Zaujímavé sú na stĺpe tvarované strechy, ktorých konštrukcie sú posadené na koruny stien. Majú tvar kupole (tab. I: 1, 3, 4; II: 1, 2; III: 3) alebo ihlanu (tab. III: 2). Vizuálne pôsobia rovnako ako steny. Išlo teda o ohybnú stavebnú hmotu. Z toho možno usudzovať, že pri výstavbe stien aj striech bol použitý rovnaký druh dreva, teda najskôr guľatina z nie príliš hrubých listnáčov. Tri príbytky (z nich dva horia) majú vrchol ukončený pravdepodobne krátkymi hrebeňmi (tab. III: 2). Iný stavebný prvok je pozorovateľný na streche objektu zo scény CIV, ktorá je na vrchole ukončená kruhovitým nádstavcom, ktorý možno snáď považovať za vetrací otvor (tab. III: 3).

Otvorené dvere umožňujú nazrieť aj do interiérov budov. Vnútorne steny majú rovnakú štruktúru povrchu ako aj spôsob previazania guľatiny ako to vidieť na exteriérových stranách. Takisto chýba zahlinenie. Túto situáciu možno pozorovať na viacerých výjavoch (napr. VII, tab. I: 1; XX, tab. I: 2, 3; XLII, tab. II: 1; XLIII, tab. II: 2; XLVI, tab. II: 3; CII, tab. III: 2). Výnimočne kameňosochár vnútornú stenu nečlenil (napr. scéna CX, tab. III: 4). Všetky obydlia, do ktorých možno cez otvorené dvere nahliadnuť, sú prázdne, bez náznaku nábytku alebo vykurovacieho zariadenia a nebola do nich zakomponovaná ani žiadna postava.

Na vybudovanie jedného obydlia by bolo podľa stĺpu potrebných niekoľko desiatok kusov brvien, podľa vyobrazení približne rovnako hrubých. Z. Bláhová-Sklenářová zaviedla pre túto konštrukciu termín „palisádová stena“ (*Bláhová-Sklenářová 2012*, 47-48). Chýba akékoľvek zahlinenie, omietnutie či vymazanie a to aj v miestach, kde sa vzájomne dotýka viac stavebných prvkov (napr. stena – dvere, stena – strecha). Z archeologických nálezoch stredného Naddunajska však vyplýva, že v realite boli steny vymazávané. Donedávna bola mazanica resp. vôbec nadzemnej hmote stien venovaná len okrajová pozornosť, čomu zodpovedá aj stav poznania tohto stavebného materiálu. Väčšinou bol zaznamenaný len v popisných častiach publikácií. V poslednom období však pribudli nálezové súbory z rôznych období praveku, obsahujúce informačne hodnotné vzorky mazanice, zachovanej vo väčších fragmentoch, s identifikovateľnými odtlačkami dreva. Tieto nálezy nielenže rozširujú známe poznatky o vonkajšom vzhľade a úprave stien, ale aj o použitom dreve a stupni jeho opracovania. Ako priam inštruktívny príklad možno uviesť rekonštrukciu eneolitického domu z Chynorian (*Ďuriš 2011*, 87-147). Nálezy z tejto lokality dokonca umožnili vypracovať typológiu mazanice podľa odtlačkov drevených súčastí stavieb a vysloviť sa aj k priestorovej lokalizácii fragmentov (*Ďuriš 2012*, 195-250), aplikovateľnú aj na iné obdobia. Postupne sa rozširuje aj fond mazanice získanej z vý-

Tab. III. Stĺp Marca Aurelia, Rím. 1: scéna IC; 2: scéna CII; 3: scéna CIV; 4: scéna CX.

skumu lokalít doby rímskej. Mimoriadne prínosne bola táto problematika rozpracovaná v Českej republike. K starším, len informatívne publikovaným nálezom (prehľadne v: *Droberjar 2002*, 172, 173; *Salač 2008*, 45, 46) pribudlo niekoľko nálezových súborov, ktorých minimálne popisná analýza posunula poznanie tohto druhu artefaktov. Je to napr. mazanica zo sídliska Slatinice na Olomoucku (*Kašpárek 2008*, 193-195), z Mikulovic (*Sedláček/Kašpárek/Jílek 2010*, 388, 389) a predovšetkým z Prahy – Hloubětína s vypracovanou typológiou (*Vařeka 2009*, 341-346). V poslednom období pribudli vzorky mazanice aj zo slovenského územia. Väčšia kolekcia bola publikovaná z výskumu v Nitre – Chrenovej. Okrem samotnej mazanice sa tu

zistili aj ďalšie doklady povrchových úprav stien (*Benediková/Hajnalová 2003, 73*). K nárastu fondu mazaníc prispel predovšetkým výskum germánskeho sídliska v Bratislave – Trnávke. Množstvo tu nájdeného materiálu umožnilo vypracovať typológiu odtlačkov (*Varsik 2004, 15-24*).

Podľa negatívov, zachovaných v mazanici, bola používaná guľatina, rozpoltená guľatina, nahrubo otesané trámy, štiepané drevo a prútie. Pri niektorých fragmentoch je doložené súčasné použitie dreva v rôznom stupni opracovania a kombinácia drevo – prútie. Nálezy ukazujú, že mazanica bola vtláčaná do kostry zhotovenej z dreva či prútia. Mazanicové steny sa však pri deštrukcii stavebného objektu rozpadli tak, že sa len výnimočne zachovali hladené strany (napr. *Varsik 2004, obr. 3: 11*). Dosaď nebola zdokumentovaná ani celá hrúbka steny s výnimkou fragmentu mazanice z výplne sídliskového objektu v Trnave (nepublikované, výskum SNM-Archeologického múzea), podľa malej hrúbky zachovaného fragmentu však zrejme nepochádza z obydli.

Otázkou je, či sa v praxi používala vertikálne umiestnená guľatina, ako ju vidíme u germánskych objektov na stĺpe Marca Aurelia. Oprieť sa možno samozrejme len o akademické rekonštrukcie. Pravidelne zisťovaný systém symetricky rozmiestnených kolových jám, zväčša situovaných na vnútorných okrajoch zahĺbených častí objektov prezrádza, že boli budované z dvoch častí: z nosnej kolovej konštrukcie, prepojenej horizontálne umiestnenou guľatinou na úrovni strechy a z vlastnej steny. Jej hmotu mohli vytvoriť vypletaním a zahľinením (tzv. *Flechwerk*; zaujímavá vzorka tohto druhu pochádza z lokality Praha – Hloubětín; *Vařeka 2009, tab. 21*) alebo zrubovou konštrukciou s vertikálne či horizontálne zostavenou guľatinou. Možno uviesť, že sú publikované rekonštrukcie stien s vodorovne vrstvenou skladbou (*Skowron 2006, Abb. 5, 9*) i s vertikálne kladenými trámami (*Kolník 1998, Abb. 5*). Iní autori však pri rekonštrukcii priznávajú zahľinenie stien (*Skowron 2010, tabl. XIII: 2*). Ťažko však určiť, v ktorých prípadoch sa konkrétne riešenie opiera o nálezovú situáciu a v ktorých len o intuitívnu voľbu.

Porovnanie stĺpu Marca Aurelia s realitou zistenou archeologickými výskumami ukazuje, že kameňosochári nepoužili ako predlohu pre vytesanie barbarských stavebných objektov germánske príbytky, ktoré budovali Germáni, sídliači na území ležiacom severne od stredného toku Dunaja. Musíme sa tak vrátiť k záverom staršej, vyššie spomenutej diskusie nemeckých bádateľov. Podobu rustikálnych obydli na Apeninskom polostrove môžeme poznať aj vďaka skutočnosti, že urny mávali často tvar obydli, a to už od etruskej doby (*Paolucci 2012, 30*).

Priam frapantnú podobnosť s obydliami na stĺpe vykazujú mramorová urna z Kampánie (*Gostenčnik 2013, 25, Abb. 2*) so zreteľne vytesanými detailmi, vrátane húžiev a ich umiestnenia na stenách. Jej steny takisto nie sú pokryté mazanicou, viditeľný rozdiel je v tom, že u urny sú vytesané ako vypletané (tab. IV: 1). To však môže byť výsledok istej schematizácie. Analogickú budovu možno vidieť na hlinenej dlaždici z Ríma (*Roger 2014, 150*) s reliéfnym vyobrazením nílскеj delty (tab. IV: 2). Je na nej zobrazený kruhovitý dom (tab. IV: 3) s rovnakými stavebnými prvkami, aké nachádzame na stĺpe.

Tieto porovnania umožňujú vysloviť záver, že ako predloha barbarských stavebných objektov na stĺpe boli skutočne použité obydli z Apeninského polostrova, resp. vôbec Stredomoria.

Pri oprávnenosti týchto úvah je na mieste otázka, či podobný postup nebol použitý aj pri iných reáliách, ktoré nemali priame predlohy na Apeninskom polostrove. „Skopírovať“ nebolo možné napr. krajinný charakter územia, to znamená vlastne rastlinný porast. Na niekoľkých výjavoch sú napr. znázornené stromy (Scény X, XLIX, L, LVII, LXIV). Bez výnimky ide o rovnaké, vzrastom stredne vysoké dreviny s krivo rastúcimi holými kmeňmi, s korunou rozkonárenou až v horných častiach, ktorá je pri vrcholoch porastená listami (tab. IV: 4-7). Pre takéto dreviny neexistujú na teritóriu, ktoré boli arénou markomanských vojen, žiadne priame analógie. Nemôže preto uniknúť našej pozornosti, že stromy rovnakých obrysů nachádzame na okrajových scénach z výzdoby lanxu z Krakovian-Stráží (tab. IV: 9; *Svoboda 1972, Abb. 53: 1, 3; Dekan 1979, obr. I, II, III*), ako aj na stredovom výjave tohto artefaktu (tab. IV: 10; *Svoboda 1972, Abb. 47; Dekan 1979, 30*). Ten istý druh stromu je vytepaný tiež na stredovej scéne iného lanxu, nájdeného v tuniskej Bizerte (tab. IV: 11, 12; *Prittwitz und Gaffon 1997, Abb. 2*). Potom už neprekvapí, že rovnaké dreviny nájde aj na scénach Traianovho stĺpu (tab. IV: 8), pričom ani na jednom z týchto príkladov nie je spracovaná téma súvisiaca s naddunajským stredoeurópskym regiónom a ani priestorovo sem nemožno tieto výjavy lokalizovať. Všetky uvedené diela pochádzajú z umelecko-remeselných dielní Ríma a ako vzor teda aj v tomto prípade zrejme poslúžili miestne stromy, podľa tvaru najskôr olivovníky. Tieto stromy sa zrejme častejšie používali ako vzorový tvar pre dekoráciu resp. pozadie spracovávaných historických scén, ako naznačuje napr. aj ploché kameňové sklo z Pompejí (tab. IV: 13), uložené v neapolskom múzeu (*Tortorella 2014, 268, 283*). Ako charakteristický detail si treba všimnúť aj skutočnosť, že v mnohých prípadoch majú stromy v spodných častiach záhradnícky spílené konáre.

Predpoklad, že pre vytesanie sekundárnych motívov boli použité lokálne predlohy, nie je až tak prekvapujúca, keď si uvedomíme, že na stĺpe Marca Aurelia boli prebratí z Traianovho stĺpu celé „kulisy“ (*Beckmann 2003, 87-95*).

Ak sú dreviny na stĺpe tvarovo totožné, možno logicky predpokladať, že ako vzor slúžil konkrétny druh stromu. Výskumy na Slovensku ukázali, že v tzv. subatlantiku (t. j. od 800 pred. n. l. podnes) boli podnebné podmienky podobné súčasným (*Krippel 1982, 264*), pričom v prvých storočiach nášho letopočtu nastúpila mierne teplejšia perióda, čo viedlo k roztápaniu ľadovcov (*Behringer 2010, 92*). Najčastejšie rastúcou drevinou bol dub sprevádzaný jelšou, jaseňom, hrabmi. Do tohto prostredia vnikli aj ihličnany, hlavne borovice (*Krippel 1982, 268; Krippel 1986, 146; Hajnalová/Hajnalová 2009, 93; Holec 2012, 47*). S drevinami na stĺpe Marca Aurelia však nemožno ani jeden z nich stotožniť. Najskôr by mohlo ísť o olivovník.

Záverom teda možno v podstate v zhode s výsledkami diskusie z počiatku 20. storočia zhrnúť, že konfrontácia archeologických a v podstate aj prírodných poznatkov so zobrazeniami na stĺpe Marca Aurelia vedie k záverom, že výtvarné stvárnené germánske sídliskové objekty na tejto pamiatke najpravdepodobnejšie nezodpovedajú realite.

Tab. IV. 1: mramorová urna, Kampánia; 2, 3: hlinená dlaždica, Rím; 4-7: detaily scén zo stĺpu Marca Aurelia, Rím; 8: Traiánov stĺp – detail, Rím; 9-10: Detaily z výzdoby lanxu, Krakovy-Stráže; 11-12: detaily výzdoby lanxu, Biserta; 13: kameové sklo, Pompeje.

LITERATÚRA

Beckmann 2003 – M. Beckmann: The Column of Marcus Aurelius. The Genesis & Meaning of Roman Imperial Monument. North Carolina 2003.

Behn 1919 – F. Behn: Die Markomannenhütten auf der Marcussäule. *Germania* 3, 1919, 52-55.

Behn 1919a – F. Behn: Nochmals die Markomannenhütte der Marcussäule. *Germania* 3, 1919, 83-84.

- Beljak 2010* – J. Beljak: Germánske osídlenie v Štúrove a na dolnom Pohroní v staršej dobe rímskej. Zb SNM104, Archeológia 20, 2010, 141-173.
- Beljak/Kolník 2008* – J. Beljak/T. Kolník: Štruktúra a vývoj germánskej osady v Štúrove. In: E. Droberjar/B. Komoróczy/D. Vachútová (edd.): Barbarská sídliská. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve svetle nových archeologických výzkumů (Archeologie barbarů 2007). Brno 2008, 129-146.
- Benediková/Hajnalová* – L. Benediková/M. Hajnalová: Rastlinné zvyšky a mazanica. In: G. Březinová a kol.: Nitra-Chrenová. Archeologické výskumy na plochách stavieb SHELL a BAUMAX. Nitra 2003, 73-84.
- Bláhová-Sklenářová 2012* – Z. Bláhová-Sklenářová: Obytné stavby doby bronzové – otázky stavebného a konstrukčného vývoje. Praehistorica 30, Praha 2012.
- Coarelli 2008* – F. Coarelli: La Colonna di Marco Aurelio. The Column of Marcus Aurelius. Roma 2008.
- Daicoviciu 1973* – H. Daicoviciu: Dákové. Praha 1973.
- Dobiáš 1964* – J. Dobiáš: Dějiny československého území před vystoupením Slovanů. Praha 1964.
- Drexler 1918* – F. Drexler: Die germanischen Hütten auf der Markssäule. Germania 2, 1918, 114-118.
- Droberjar 1997* – E. Droberjar: Studien zu den germanischen Siedlungen. Der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. Praha 1997.
- Droberjar 2002* – E. Droberjar: Encyklopedie římské a germánské archeologie v Čechách a na Moravě. Praha 2002, 172-173.
- Droberjar/Prostředník 2004* – E. Droberjar/J. Prostředník: Turnov-Maškovy zahrady – germánský dvorec ze 3. století. Pam. Arch. 95, 2004, 31-106.
- Đuriš 2011* – J. Đuriš: Rekonštrukcia eneolitického domu z Chynorian. Slov. Arch. 59, 2011, 87-147.
- Đuriš 2012* – J. Đuriš: Deskriptívny systém a vypovedacia schopnosť mazanice z mladšej a neskorej doby kamennej. Slov. Arch. 60, 2012, 195-250.
- Elschek 2004* – K. Elschek: Siedlungslandschaft des 4. Jhs. n. Chr. nördlich von Carnuntum im Lichte von systematischer Prospektion und Grabung. Štud. Zvesti AÚ SAV 36, 2004, 239-255.
- Elschek 2008* – K. Elschek: Germanische Siedlungsobjekte in Zohor (Objekt 32/1995) und Bratislava-Devínska Nová Ves (Objekt 8/1997) durch Terra Sigillata ins 3. Jahrhundert nach Chr. datiert. Zb SNM 102, Archeológia 18, 2008, 265-276.
- Elschek 2009* – K. Elschek: Ein frühvölkerwanderungszeitliches Grubenhaus aus Bratislava-Dúbravka (Objekt 125/92). Zb SNM 103, Archeológia 19, 2009, 317-330.
- Gostenčnik 2013* – K. Gostenčnik: Überlegungen zu römischen Möbeln mit Beinelementen in Südnoricum. Carinthia I, 203, 2013, 19-40.
- Holec 2012* – P. Holec: Reliéf a živá príroda v bratislavskom regióne. In: J. Šedivý/T. Štefanovičová (zost.): Dejiny Bratislavy 1. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Brezalauspurc na križovatke kultúr. Bratislava 2012, 29-48.
- Horník 2012* – P. Horník: Sídliská z mladší/pozdní doby římské ve Smiřicích (okr. Hradec Králové). Archeologie východních Čech 3, 2012, 68-97.
- Kašpárek 2008* – F. Kašpárek: Germánské sídliská z doby římské ve Slatincích na Olomoucku. In: E. Droberjar/B. Komoróczy/D. Vachútová (eds.): Barbarská sídliská. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve svetle nových archeologických výzkumů (Archeologie barbarů 2007). Brno 2008, 177-200.
- Kolník 1962* – T. Kolník: Nové sídliskové nálezy z doby rímskej na Slovensku. Arch. Rozhledy 14, 1962, 344-397.
- Kolník 1998* – T. Kolník: Haus und Hof im quadischen Limesvorland. In: A. Leube (Hrsg.): Haus und Hof im östlichen Germanien. Bonn 1998, 144-159.
- Kolník/Varsik/Vladár 2007* – T. Kolník/V. Varsik/J. Vladár: Branč. Germánska osada z 2. až 4. storočia. Nitra 2007.
- Krippel 1982* – E. Krippel: Vývoj prírodných pomerov krajiny na území mesta Bratislavy v poľadovej dobe. In: Pamiatky a príroda Bratislavy 7, 1982, 263-271.
- Krippel 1986* – E. Krippel: Postglaciálny vývoj vegetácie Slovenska. Bratislava 1986.
- Mielke 1915* – R. Mielke: Die angeblich germanischen Rundbauten an der Markssäule in Rom. Zeitschrift für Ethnologie 47, 1915, 75-91.
- Paolucci 2012* – F. Paolucci: Italia etrusca. Rome 2012.
- Pagenstecher 1919* – R. Pagenstecher: Zu den Germanenhütten der Markssäule. Germania 3, 1919, 56-57.
- Prittwitz und Gaffon 1997* – H.-H. v. Prittwitz und Gaffon: Die Lanx von Bizerta. In: Das Haus lacht vor Silber. Köln 1997, 177-195.
- Roger 2014* – D. Roger: Ottaviano conquista il potere assoluto. In: E. La Roca (Progg.): AVGVSTO. Rome 2014, 140-152.
- Salač 2008* – V. Salač: Starší doba římská. In: V. Salač (ed.): Archeologie pravěkých Čech 8. Praha 2008, 17-126.
- Sedláček/Kašpárek/Jílek 2010* – R. Sedláček/F. Kašpárek/J. Jílek: Sídliská nálezy z doby římské z Mikulovic, okr. Pardubice. In: Archeológia barbarov 2009. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes, Tomus X. Nitra 2010, 371-418.
- Segeš/Šeďová 2010* – V. Segeš/B. Šeďová: Pramene k vojenským dejinám Slovenska I/1. Bratislava 2010.
- Schuster 2000* – J. Schuster: Rundbauten und Kalkofenhäuser Sonderformen in der Hausbaus bei den Germanen in der römischen Kaiserzeit. Prähist. Zeitschr. 75, 2000, 93-123.
- Skowron 2006* – J. Skowron: Bauwesen im Siedlungskomplex der Przeworsk-Kultur aus Rawa Mazowiecka (Mittelpolen). Möglichkeiten der rekonstruktion verwendeter Bautechniken. In: E. Droberjar/O. Chvojka (eds.): Archeologie barbarů 2006. České Budějovice 2007, 351-374.

- Skowron 2007* – J. Skowron: Bauwesen im Siedlungskomplex der Przeworsk-Kultur aus Rawa Mazowiecka (Mittelpolen). Möglichkeiten der Rekonstruktion verwendeter Bautechniken. In: *Archeologia barbarů 2006*. Archeologické výskumy v jižních Čechách. Supplementum 3, svazek II. České Budějovice 2007, 351-374.
- Skowron 2010* – J. Skowron: Obiekty produkcyjne z osad ludności kultury przeworskiej w Polsce środkowej. In: *Archeologia barbarov 2009*. Archaeologica Slovaca Monographiae. Communicationes, Tomus X. Nitra 2010, 419-448.
- Šedo 1991* – A. Šedo: Příspěvek k poznání germánských sídlišť doby římské na Moravě. In: J. Peška a kol.: Královská hrobka z Mušova. Barbaři a Římené nad středním Dunajem v prvních dvou stoletích nového letopočtu. Mikulov 1991, 22-28.
- Tacitus 1980* – Tacitus: Agricola. Anály. Germánia. História. Bratislava 1980.
- Tortorella 2014* – S. Tortorella: Il lusso nella vita privata come espressione di una aristocrazia al potere. In: E. La Roca (Progg.): AVGVSTO. Rome 2014, 252-288.
- Varsik 2003* – V. Varsik: Velký Meder und Bratislava-Trnávka. Zwei germanische Siedlungen im Vorfeld des pannonischen Limes. ANODOS – Supplementum 3, Trnava 2003, 153-196.
- Varsik 2004* – Varsik: Mazanica a troska zo sídliska z doby rímskej v Bratislave-Trnávke. Štud. Zvesti AÚ SAV 36, 2004, 15-24.
- Varsik 2011* – V. Varsik: Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. Sídliská z doby rímskej v Bratislave a v okolí. Nitra 2011.
- Vařeka 2009* – P. Vařeka: Rozbor nálezu mazanic z archeologického výzkumu v Praze – Hloubětíně (obj. 791). In: M. Karwowski/E. Droberjar: *Archeologia Barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim*. Collectio Archaeologica Resoviensis XIII, Rzeszów 2009, 341-346.
- Vitruvius 1979* – Vitruvius: Deset knih o architektuře. Praha 1979.

GERMAN SETTLEMENT STRUCTURES ON THE COLUMN OF MARCUS AURELIUS

VLADIMÍR TURČAN

The scenes depicted on the column of Marcus Aurelius are unique iconographic evidence regarding the events which were taking place on the area lying northly from the middle flow of river Danube, during the marcomannic wars (166-180 a.d.). Among the totally 116 scenes on the column, 10 of them are depicting scenes taking place in barbarian habitations (scenes VII, XX, XLII, XLIII, XLVI, LXXI, IC, CII, CIV, CX). All of these situations display conquering and burning of the germanic villages. There was not recorded any more detailed information about germanic construction in the well known antique literature, except for few authors (Strabon, Tacitus). Barbarian habitations with repeating round floor plans, identical structure as well as construction of walls and roofs, just like construction details, are depicted on the column of Marcus Aurelius. While carving, it looks as if the monumental masons were using one pattern. The question is, what served as the inspirational source – real germanic habitations or rural constructions, well known by the creators of the decoration from the autopsy of their own location.

Therefore, let us try to compare the barbarian constructional objects depicted on the column, with the archaeological reality. It is very difficult to state something in respect to urbanism of the habitation, when we take into account the spatial concept and limited area of the particular scenes on the column. Neither archaeological sources could not offer more obvious knowledge in this field, due to relatively small examined locations, except for few explorations (Branč, Bratislava – Trnávka). We can consider the possibility of row houses, cluster area, but also areolas area.

Most of the germanic buildings on the examined location have rectangular floor plan with rounded corners. This cannot evoke the observer the feeling of the round objects, which are actually found on the column. The buildings with circular floor plan are not missing either, however, these are rather exceptional and spreading on tiny area, so these could not serve as habitations. At the same time, we can state that so called long houses, examined in the area of west and north Germans, are missing on the column of Marcus Aurelius. On the area, lying northly from the middle flow of river Danube, the long houses are basically unknown, except for few, not always unequivocal discoveries from the late roman period.

Settlement structures on the column, are displayed as buildings with vertical arrangement of round logs, tied with withe, and the walls without clay. The roofs are domic, made of the same material and with the same technique as the walls. On the other hand, many findings of the clay daub on the germanic housing estates signalise, that the walls of their habitations were deleted, which is in Central European area known also from the ethnological parallel. According to the print, stored in the clay daub, round logs, split round logs, coarsely hewed joist, chipped wood and wicker, was used. In few fragments, wood in various degrees of surfacing is added along with a combination of wood-wicker. Findings show, that the clay daub was imprinted double sided into the already made framework.

Comparison of the column of Marcus Aurelius with the reality detected by the archaeological research show, that the monumental masons used rural abode which they knew from the area of Apennine peninsula as a pattern, for carved barbarian habitations. Urns from the roman period from Italian area have similar shape too. Many of them were made into the shape of a habitation. Marble urn from Campania with obviously carved details, including withe and their placement on the walls

can be considered as surprisingly similar analogy to habitations on the column of Marcus Aurelius. Similarly, its walls are not covered by clay daub, the visible difference is that as regards the urn, the walls are carved as knitted/weaved. This could be the result of some kind of schematisation though.

Theory about the domestic patterns on the column for barbarian facts could be verified by comparison of the trees. The trees are situated on the various scenes of the column, incorporated as the background of the spectacles. It is always the same sort of medium height trees, with crooked growing plain trunks and with bushy treetops. It is visible on few parts, that the lower boughs were sawed off; as the pattern, garden trees could have been used, most probably olive trees. Identical kind of a tree with likewise shaped details can be found on some other artifacts (lanx from Bizerte and from Krakovany-Stráže, column of Traian) which as regards the content and localisation of the events, have nothing to do with the area where the marcomannic wars were taking place. Neither similar sorts of trees can be found here. As a pattern for germanic habitations, similarly as for the trees, most probably the patterns directly from Apennine peninsula were used.

Translated by Viera Šafránková

Vladimír Turčan
Archeologické múzeum SNM
Žižkova 12
P. O. BOX 13
810 06 Bratislava 16
vladimir.turcan@snm.sk